

Een Weeroog

Autor(en): **Cock, Door A. de**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Schweizerisches Archiv für Volkskunde = Archives suisses des traditions populaires**

Band (Jahr): **20 (1916)**

PDF erstellt am: **21.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-111828>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Een Weeroog.

Door A. de Cock, Antwerpen.

Gerstekorrel (Zweertje op het ooglid. — VAN DALE, Woordenboek der Nederlandsche Taal).

Strontje en *Weegscheet* (IBID. — VAN DALE); *wegescheet* (SCHUERMANS, Alg. Vlaamsch Idioticon); *wegh-schyte* (KILIANUS, Etymologicum); ¹⁾ *scheetje* (OPPREL, Dialect van Oud-Beierland; TIJDSCHRIFT voor Nederl. Taal- en Letterkunde III. 216); *weegje* (TIJDSCHRIFT III. 216). — *Wegepisse* (R. ANDREE, Braunschweiger Volkskunde, 2^e Ausg., 403. 421).

Pad(de)schijter (Westen der Antwerpsche Kempen; ook in Holland: Overijsel, Groningen en Meierij); *pad(de)pisser* (Kampen). *Paddescheet*; «er heeft een pad op gescheten» (BOEKENOOGEN, Wdb. der Nederl. Taal XII. 130).

Zwijnspuistje (DE BO, Westvlaamsch Idioticon); *verkenspuist* (SCHUERMANS, VI. Idiot.).

Weeroog (VAN DALE, DE BO en CORNELISSEN-VERVLIET, Antwerpsch Idiot.); *weer-ooghe* (KILIANUS); *wèè(r)noog*, *weinoog* (CORNEL-VERVL.).

Stijloog (Aalst en omstreek), *stijl* (OPPREL).

Stijg (BOEKENOOGEN, Zaansche Volkstaal); *stijghe* (KILIANUS); *stiege* (Stad-Friesch) en *stiger* (in Oost-Friesland. — BOEKENOOGEN, Z. Volkst. 1007).

Hoogduitsch: *Gerstenkorn*. Engelsch: *Sty*. Fransch: *Orge(o)let*, *compère loriot*, *bourgeon*, *avorton*, etc.

Hij heeft iets gedaan op den weg (Aan een natuurlijke behoefte voldaan. Te Maastricht gezegd van iemand, die een weeroog heeft. — ONS VOLKSLEVEN XI. 56). *Hij heeft in een wagenslag gepist* (In een wagenspoor. — Rondom Aalst). *Hij heeft op 't kerkepad gepist* (te Duffel), of: *op den kerkeweg* (Willebroeck), of: *op het kerkhof* (Westen der Kempen en Aalst), *tegen 't kapelleken* (Aalst). *Hij heeft in de maan gepist* (Antwerpen). *Die tegen de maan pist, krijgt een stijg op zijn oog* (HARREBOMÉE, Spreekwoordenboek der Nederl. Taal II. Inl. blz. LXXVI). *Die zijn water loost tegen een linde, krijgt een weeroog* (HEUVEL, Volksgeloof en Volksleven, 160: Oosten van Gelderland).

Aan de bovenstaande spreekwijzen en uitdrukkingen, waarvan de laatste niet tot de eigenlijke spreekwijze behoort, ligt een volksgeloof ten grondslag, dat men bij Kilianus, i. v. *wegh-schijte*, aldus vindt vermeld: «*Weer-ooghe*. Hordeolum, tuberculum in palpebris, *quod quidam fabulantur enasci cum quis in via publica ventrem exonerat.*»

De namen *strontje*, *weegscheet*, *scheetje* wijzen daar duidelijk op; ook de gezegden: *Hij heeft iets gedaan op den weg*, en: *Hij heeft in een wagenslag gepist*. Wie in Brunswijk op een kruisstraat pist, krijgt de *Wegepisse*. Minder duidelijk is de beteekenis van *pad(de)schijter* en *pad(de)pisser*. Heeft men

¹⁾ CORN. VAN KIEL (KILIANUS), geboren te Duffel in 1528, en overleden te Antwerpen in 1607.

hier *pad* = dier? of: *pad* = voetpad? ¹⁾ In dit laatste geval is de zin natuurlijk: wie bij den weg (op het pad) schijt of pist, krijgt een *strontje* (of *scheetje*) op het oog. In het ander geval houdt het woord verband met *paddescheet*, naam ontleend aan 't volksgeloof dat het vocht, hetwelk de pad uitschiet, schadelijk is voor de oogen. *Er heeft een pad op gescheten*, heet het dan bij de kinderen.²⁾

De onwelvoeglijkheid heeft ook in een anderen vorm plaats. In een paar opstellen, vroeger in mijn tijdschrift «Volkskunde» verschenen, heb ik aangetoond dat hij (zij), die zich tegenover de hemellichamen of grootsche natuurverschijnselen onbetamelijk gedraagt, zijn (haar) straf niet ontgaan zal.³⁾ Reeds in de 8^e eeuw vóór Christus, in Hesiodus' leerdicht «Werken en dagen» wordt er verboden zich naar de zon te wenden, wanneer men urineert.⁴⁾

In «Die Evangeliën vanden Spinrocke», waarvan de oudste bekende druk (in 't Fransch) omstreeks 1480 te Brugge verscheen, leest men (3^e dag, 1^e cap.): «Ick verseker u, so wie dat pisset tusseen twe huysen of tegens die sonne dat die daer af criget die *twerne* op die oge of roye ogen.»⁵⁾ Vooral «Vrouw Mane» (Luna) toont zich in dat opzicht lichtgeraakt en 's avonds bij haar schijnsel waterloozen, wordt gevaarlijk geacht. In Neder-Bretanje is menig meisje, 's avonds buiten gaande wateren, er op bedacht zich alsdan niet naar de maan te keeren, uit vrees door haar bevrucht te worden en een *maanziek* kind ter wereld te brengen.⁶⁾ En men weet voorbeelden aan te halen. Nog heden wordt te Antwerpen en in het Zaanland *tegen de maan pissen* bestraft met een *weeroog* (of een *stijg*). C. Tuinman (Nederduitsche Spreekwoorden, 1726) kent *tegen de maan pissen*, met de beteekenis: ongelukkig zijn. En die zegswijze komt reeds voor bij J. Servilius (Adagiorum Epitome, Antverpiæ, 1545), in de «Gemeene Duytsche Spreekwoorden Gheprent toe Campen (1550) en in J. Sartori, Adagiorum Chiliadres Tres (1^e uitg., Antwerpen, 1561). Bij De Bo (Idiot., Gent, 1892) vindt men de uitdrukking met de beteekenis: in ongenade vervallen. In Holland heeft bewust bijgeloof hier en daar een anderen vorm aangenomen: volgens

¹⁾ *Pad, padde* = Hd. Kröte? of: *pad* = Hd. Pfad? — ²⁾ BOEKENOOGEN, Nederl. Woordenb. XII. 130. — ³⁾ VOLKSKUNDE XVII. 46—53; XIX. 131. — ⁴⁾ S. REINACH, Cultes, Mythes et Religions I. 2. — ⁵⁾ Uitgave van BOEKENOOGEN, naar den Antwerpschen druk van c. 1520. — ⁶⁾ P. SÉBILLOT, Folk-lore de France I. 41—42, 55; VOLKSKUNDE XIX. 131 vlg.

Verdam bestaat bij sommige meisjes nog heden de meening dat, wie een man ziet urineeren, een puistje op het oog krijgt.¹⁾

Zon, maan en sterren, donder, bliksem en regenboog zijn, naar de volksopvatting, heilige zaken; nu, een kerkhof, het kerkepad, een kapelleken, een lindeboom zijn dat evenzeer, en om die reden is het strafbaar aldaar te waterloozen. «Die tegens een kerkmuer pist oft opt kerchhof, tes wonder dat hi van de popelcien²⁾ niet gheraeket en wort, eer hi sterft ten minsten sal hi tgraveel crighen.»³⁾

Te Hundelgem (bij Sottegem) heet het nog heden ten dage: «Wie op een kerkhof of in een haag pist, zal *èerbrand*⁴⁾ in zijn oogen krijgen.» Een dergelijk geloof vindt men ook rondom Aalst en in de Antwerpsche Kempen. Volgens den Dordrechtschen geneesheer Jan van Beverwijck († 1647), had dat bijgeloof, in zijn tijd in Frankrijk, ook dezen vorm: «Gelijckmen seydt dat, die een Swanghere Vrouw yet weyghert, een *Gerst-puysjen* op sijn Oogh-scheel krijgt.»⁵⁾

Thans volgen nog een paar woorden over enkele benamingen van het ooglidzweertje.

In den naam *weegscheet* is het eerste lid verwant met Mned. bijvoeglijk naamwoord *wey*, gezeid van het vleesch, dat zich vormt na een verwonding, *slecht*, *kwaad*, *wild*; het tweede lid heeft als synoniem *strontje*.⁶⁾ Om de gelijkenis met een *gerstekorrel* werd dat gezwel bij de Romeinen *hordeolum* geheeten, hetgeen in vele jongere talen is nagevolgt; zoo b. v. Hoogduitsch: *Gerstenkorn*,⁷⁾ Fra. *Grain d'orge* of *orgelet*; het Engelsch gebruikt echter niet *barleycorn*, maar den Lat. naam. Naast Nederlandsch *gerstekorrel*, bestond voorheen ook wel *gerstekoorn* en *gerstegraan*.⁸⁾ Benevens Fra. *orgelet* hoort men ook *orgeolet* en *orgelot*; het Oudfra. zei: *ordéole*. Vergelijk: *loriot* (voor: *l'oriot*), van *oriolus*, uit Lat. *aureolus*; verg. nog: «Le mal des yeux qu'on appelle le *leurieul*» (Evangiles des Quenouilles).⁹⁾

¹⁾ HANDELINGEN van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden, 1897—'98, blz. 63. — ²⁾ *Popelcien*, van apoplexie = beroerte. — ³⁾ Die Evangelien vanden Spinrocke, 3e dag, 3e cap. — ⁴⁾ Volgens DE BO: *erfbrand*; Mid-dennederl. *erbrand* (DE VREESE, Mndl. Geneesk. Recepten en Tractaten, no 416). Fransch: *ophthalmie granuleuse*. — ⁵⁾ J. v. BEVERWIJCKS Heel-konste, Amst. 1651, blz. 99. — ⁶⁾ VERDAM, TIJDSCHRIFT III. 216; VERCOUILLIE, Etymologisch Woordenboek. — ⁷⁾ In Duitsch-Zwitserland ook nog *Hagelkorn*; daarnaast *Töchterli* en *Grittli* (SCHWEIZ. ARCH. F. VOLKSK. V. 191), *Dreckstössel* (SCHWEIZ. ID. I, 468), *Huri*, *Jümpferli*, *Biberne*, *Wärle* (IBID. II, 825). — ⁸⁾ Nederl. Wdb. IV. 1686. — ⁹⁾ HATZFELD-DARMSTETTER, Dict. de la Langue franç., I. 1424; BRISAUD, Hist. des Expressions pop. relatives à l'anatomie... à la médecine, 304.